

Pirmasis Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriaus vedėjas

Danutė Labanauskienė

Kalba, pasakyta parodos atidaryme, minint V. Abramavičiaus šimtąsias gimimo metines

Per laiko nuotolį kitaip atsiskleidžia įvykiai ir žmonės. Kas kadaise atrodė labai reikšminga, išblėsta ir išdyla. Tik tikrosios vertybės, kadaise nepastebėtos, nes nesuvoktos, užima tikslesnes savo vietas. Taip pat ir žmonės, tapdami asmenybėmis, atmintyje iškyla jau be kasdienybės apnašų – svarbiausiomis, vertingiausiomis savo savybėmis.

Vladą Abramavičių pažinau nuo 1958 m. Tuomet, baigusi Vilniaus universitete lituanistikos studijas, atėjau dirbti į Lietuvos mokslų akademijos biblioteką. Palyginti trumpai pasidarbavusi komplektavime, buvau pakviesta į Rankraščių skyrių. Vladas Abramavičius buvo to skyriaus vedėjas. Nuo tada ir iki pat paskutinių jo gyvenimo dienų dirbome drauge.

Iš anksto jaučiau jam didelę pagarbą kaip literatui, rašytojui, besidominčiam lietuvių literatūra, jos istorija, suvokiančiam poeziją, net jos potekstes. Tada dar nežinojau, kad jaunystėje jis pats rašė eiles, kad buvo išleidęs net du eilėraščių rinkinėlius lenkų kalba. Ilgesniems pokalbiams apie literatūrą darbe nebuvo laiko, bet bendraujant su juo daug kur jautėsi jo literatūrinis akiratis. Buvo sumanus Rankraščių skyriaus vadovas, visada punktualus, griežtas savo darbotvarkei, suprantantis rankraščio svarbą ir vertę.

Pagarbų dėmesį rankraščiams, kaip Lietuvos istorijos paveldui, ugdė ir manyje.

Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje Vladas Abramavičius tuo laiku pagal savo veiklą nebuvo vien skyriaus administratorius, buvo visų darbo padalinių iniciatorius ir sumanytojas. Istorinis laikotarpis, kuriuo gyvenome, nebuvo palankus rankraščiams, tuo labiau dar nepublikuotiems, netyrinėtiems istorijos šaltiniams. Dalis jų turėjo specfondo, t. y. ypatingai draudžiamo leidinio statusą. Reikėjo juos apsaugoti nuo tykančio sunaikinimo. Patys rankraščių fondai dar nuo T. Vrublevskio laikų ir vėliau būdavo žymimi raidinėmis signatūromis (šifrais), kurios iš dalies atskleidavo fondo turinį (pvz., raidė „A“ – „Aušros“ muziejaus rankraščiai; PLA – Petras Leonas; NGA – Narbutų aktai; ADK – archyvinių dokumentų kolekcija; MP – Mikas Petrauskas, LR – Liudvikas Rėza ir kt.). Kai iš Lietuvos archyvų valdybos atėjo raštas, kad visus rankraščių fondus reikia pernumeruoti skaitmenimis, supratome, kad dabar jie bus savaip išlaptinti, tad dirbome drauge. Tomis savaitėmis Vladas Abramavičius tapdavo uoliausiu darbininku, ateidamas man į talką saugyklose. Kasdien lipdavo nesaugiomis kopėčiomis link aukštose



Vladas Abramavičius su dukra Barbara Palangoje, 1960 m. Iš asmeninio B. Abramavičiūtės-Kaniavienės archyvo

lentynose sukrautų aplankų, kad galėtume juos dar kartą patikrinti, peržiūrėti, sunumeruoti. Apatines lentynas palikdavo man. Į viršų, beveik į palubę, sukėlėme labiausiai nuo tuometinės ideologizuotos valdžios saugotinus fondus, pavyzdžiui, 1589–1946 m. „Eltos“ archyvą (F222), kuriame buvo nemaža ne itin viešintinių skubių ir slaptų 1940 m. tarybų valdžios potvarkių, nepalankiai liudijusių apie tos valdžios veiklą. Juos iš mūsų atimti ir sunaikinti buvo reali grėsmė. Toks buvo ir F215, į kurį buvo sukrauti 1940 m. Lietuvos turto, jos įmonių nacionalizavimo aktai, už politinę antitarybinę veiklą persekiojamų, iššudytų asmenų bylos ir kt. Į senovinę Vrublevskio laikų spintą su atskiru užraktu, kurį ne bet kas atrakintų, sukrovėme tarpukario Lietuvos ministro pirmininko, užsienio reikalų ministro Augustino Voldemaro rankraščius ir panašaus pobūdžio kitus, jų neįvardindami. Kadangi šalia skaitmens reikėdavo įrašyti fondo pavadinimą, pavadinimus keitėme, kad jie nukreiptų dėmesį nuo tikrojo turinio. Taip kalbininko Prano Skardžiaus fondo rankraščius pavadinome „Lietuvių kalbos draugija“, nes šiai draugijai priklausė kalbininkas. Prano Skardžiaus, emigravusio į JAV, mokslinės veiklos, net ir vardo, be atskirų komentarų prie jo, tuo metu nebuvo pageidaujama viešai deklaruoti. Ir visus kitus, tuomet ypatingesnius, specfondinius, rankraščius, Vlado Abramavičiaus sumanymu, sudėjome į atskirą kolekciją, pavadintą „Depozitų fondu“, t. y. nieko nesakančiu pavadinimu. Jame buvo sukaupta ir išsaugota lietuvių emigrantų rašytojų iš užjūrio korespondencija ir kiti rankraščiai, kurių autorių pavardės tuo metu buvo taip pat neminėtinos. Bibliotekos Rankraščių skyriuje tąsyk dirbo vedėjas, rankraščių aprašinėtojai, saugyklos darbuotojas ir Rankraščių skaityklai paskirtas atskiras asmuo (nors tuo metu skaitytojų, palyginus su šiais laikais, būdavo labai nedaug). Skaityklos kaip ir kitiems skyriaus darbuotojams į saugyklas buvo nevalia įeiti, rankraščiai jiems būdavo atnešami. Rankraščių apsaugą ir jų išlikimą saugojome ištikimai.

Rankraščiai būdavo aprašinėjami tik darbo kambariuose. Išimtis buvo padaryta tik garbaus amžiaus kultūros ir spaudos veikėjui, teisininkui, buvusiam Šiaulių kraštotyros draugijos organizatoriui, „Aušros“ muziejaus tvarkytojui, perdavusiam mums šio muziejaus Žemaitijos dvarų dokumentų kolekciją (F37, per 12 000 vienetų), kurią pats buvo aprašęs ir aprašyti nebaigęs, – Peliksui Bugailiškiui (*1883–†1965). Rankraščius tvarkyti nešdavau jam į namus Žvėryne, nes pats toliau vaikščioti jau nebegalėjo. Visus jam nešamus dokumentų lapus Vladas Abramavičius suskaičiuodavo, įregistruodavo juos įteikiant ir patikrindavo gražinus. Nesutvarkytųjų rankraščių slaptumu vedėjas ypatingai rūpinosi. Net man, tuomet dirbančiai saugyklose, neleisdavo kai kurių rankraščių aplankų atrišinėti, skaitinėti, ir aš ilgai bei stropiai vykdžiau jo įsakymus. Draudė žiūrinėti ne todėl, kad nepasitikėjo, o psichologiniu motyvu: sakė, kad tos žinios nejučiomis, net nesąmoningai gali išsprūsti draugų būryje ar kitame žmonių sambūryje ir apaugusios gandais, padidintos ar iškreiptos, pasklisti visuomenėje. Tik retkarčiais prisitaikiusi valandėlę, kai vedėjo nebūdavo, peržiūrėdavau šių rankraščių antraštes, pasklaidydavau atskirus puslapius – skaityti jų nebuvo nė laiko. Jei kartais labai norėdavosi su artimais draugais pasidalinti tais žinių lobiais, tomis istorinėmis, jau kone valstybinėmis paslaptimis, pareigingai stabdžiau save. Privalomo tylėjimo (vien dėl savo biografijos faktų) buvau tobulai išmokusi. Ypatingos tvarkos rankraščiams vedėjas, pats būdamas pedantiškai tvarkingas, mokė taip pat. Vėliau, kai pati tapau šio Rankraščių skyriaus vedėja, atsimindavau jo nuostatas ir stengdavausi, kad saugyklose, ypač rankraščių, tarp daugybės neįrištų foliantų, atskirų dokumentų puslapių, kuriuos lengva supainioti, dirbtų tik be galo atsakingi, pareigingi ir labai tvarkingi asmenys. Tokius stengdavausi atrasti ir į šias pareigas paskirti.

Vedėjo pažintys su rašytojais kaupė mūsų saugyklų lituanistinį turtą. Pas jį į skyrių ateidavo poetas Eugenijus Matuzevičius, atnešdamas dalį savo susirašinėjimo su užsienio rašytojais. Vytautas Sirijos Gira, bijodamas savo bute kratos, čia saugojo iš Jono Aleksandriškio-Aiščio gaunamus turiningus, literatūros panoramą atspindinčius laiškus. Prašė juos laikinai pasaugoti, bet taip jų ir neatsiėmė. Labai ilgai apie juos niekas nė nežinojo. Paskelbus Nepriklausomybę, jie dar ilgai gulėjo netvarkyti (buvo kitų darbų ir užduočių). Juos sutvarkiusi, ketinau bent dalį jų pati spaudoje paskelbti, tačiau atidaviau šią pirmumo teisę Vytautui Kubiliui, rašiusiam knygą apie Joną Aistį. Paskui buvo publikuojami Depozitų kolekcijos ir kiti

įslaptinti dalykai: dar iki tol nespausdintas Augustino Voldemaro veikalas, Prano Skardžiaus ir kitų darbai bei straipsniai. Atskiri išsaugoti rankraštiniai vienetai tapdavo patikimais, archyviniais šaltiniais.

Intensyvų skyriaus darbą Vladas Abramavičius derindavo su moksliniu, publicistiniu. Rašė straipsnius į spaudą, rinko medžiagą disertacijai apie Vrublevskius, domėjosi T. Ševčenkos kūryba. Mokslu domėtis skatino ir kitus. Nors dirbau tuomet Rankraščių saugyklose ir triūso užteko iki valiai, artėjant 1863 m. sukilimo šimtmečiui jis man parinko dar ir bibliografinę temą: „1863 m. sukilimo rankraščiai MA bibliotekoje“. Ne kartą man sakė, o ir savo pavyzdžiu rodė, kad laiką reikia labai tausoti, jo nešvaistyti šiaip sau, o tiksliai panaudoti – tam tereikia kasdien atrasti ir paskirti bent pusvalandį mokslui. Bibliografiją parengiau ir vedėjo paskatinta įteikiau ją leidiniui „Bibliotekų darbas“, kur ji ir buvo publikuota. Skyrių vedėjai tuomet daugiausia dėmesio skirdavo darbo planams, tvarkomų aprašų normoms ir nelabai buvo linke, kad darbuotojai bent kiek nukryptų nuo šios praktinės dienotvarkės (pagal ją buvo vertinamas paties vedėjo darbas). Padidėjusios darbo normos, griežta jų apskaita surydavo visą laiką. Nauja buvo tai, kad šio skyriaus vedėjas ėmė kalbinti mane imtis disertacijos. Buvo man sugalvojęs ne tik temą ir jos profilį (turėjusi būti rankraštinė-tekstologinė), bet ėmėsi ir disertacijos plano matmenų. Tekstologija manęs netraukė, mažčiau ir svarsčiau apie lietuvių literatūrą. Ir jau po vedėjo mirties įstojusi į VU neakivaizdinę aspirantūrą, rašydama disertaciją apie Lietuvos švietėją Lauryną Ivinskį, o ir vėliau, jau rengdama monografiją, ne kartą jį atsimindavau, manydama, kad buvęs vedėjas tikrai man suteiktų darbe geresnes sąlygas mokslui, ir bent kuriam laikui būčiau gavusi aprašinėti lengviau įskaitomus rankraščius. (Tuomet jau dirbau ne saugyklose ir tvarkėme neįprastai didelį Vilniaus kapitulos fondą, tikrą Lietuvos istorinės raštijos lobį, netikėtai Vilniaus Arkikatedros remonto metu atrastą vienoje jos užmūrytoje sienoje).

Kai pradėjau aprašinėti Vilniaus kapitulos fondo rankraščius, su vedėju susitikdavau rečiau. Senus dokumentus tyrinėti, juos įskaityti ir anotuoti mane mokė tąsyk geriausia skyriaus rankraščių tyrėja ir aprašinėtoja, VDU klasikinės filologijos absolventė, lotynistė Stasė Paulauskienė. Ji dirbo kvalifikuotai, labai pareigingai, sąžiningai ir daug. Darbais buvo apkrauta. Dvigubai viršydavo nustatytas normas, mokydavo aprašo naujai priimtuosius, buvo dėmesinga ir drausminga, dalijo savo dalykinę išmintį be išlygų. Tada, o ir dabar man atrodo, kad nepakankamai buvo skyriuje įvertinta. Tai vienintelis bene didžiausias debesėlis iš tuometinių laikų.

Vedėjas Vladas Abramavičius tuomet dar dirbo ir universitete, vadovavo studentų diplominiams darbams, juos recenzuodavo. Jis pirmasis Vilniaus universitete ėmė dėstyti rankraščių istorijos kursą, pateikdamas svarbiausias žinias apie rankraščių specifiką, archyvinio mokslo pradmenis. (Jo netekus, bent keleriems metams iš universiteto programos buvo dingusi ir ši disciplina.) Su studentais mokėjo bendrauti, paskaitas dėstė oriai, dalykiškai. Jo sugebėjimu labai korektiškai ir itin mandagiai bendrauti naudojosi ne vien Rankraščių skyriaus, bet ir atsitiktiniai lankytojai. Lankytojų būta iš visur ir gana įvairių. Dauguma jų kreipdavosi į jį dalykiniais rankraščių tyrinėjimo klausimais. Vedėjas juos atidžiai išklausedavo, konsultuodavo ir iš savo patirties patardavo. Kiti atvykdavo ar ateidavo skatinami jo kultūringo elgesio, dėmesingos jo asmenybės. Būta ir įkyrių. Kai kurios mokslininkės, kiek atsimenu, iš Maskvos ir tuometinio Leningrado, rašydamos filologijos mokslų disertacijas, kreipdavosi į jį daugiau kaip į literatą ir įsigilinusios pusvalandžiais pasakodavo apie lenkų, rusų literatūros vingrybes, kurias pačios atrado, ar pasinaudamos jo dideliu kantrumu ir aiškiai piktinaudžiaudamos jo darbo laiku dėstydamos savąsias rašytojų kūriniių interpretacijas. Kad ir koks santūrus buvo, porą kartų manęs prašė, kad vienai iš jų, kai ieškos, pasakyčiau, jog pora dienų jo skyriuje nebus.

Buvo didelis estetas, visada tvarkingas, aristokratiškas, pasitempęs. Įsiminė man toks epizodas. Buvo rašytojo Petro Vaičiūno laidotuvės. Su Petru Vaičiūnu, buvusiu 1941–1945 m. MA bibliotekos direktoriumi, nuo seno bičiuliavosi. Laidotuvės vyko darbo dieną, pusiaudienyje. Leido ir man išeiti iš darbo ir jose dalyvauti. Iki šiol akyse tebestovi ta didelė nusidriekusi laidotuvių eiseną, lydintį rašytojo karstą

pėščiomis per visą Vilniaus miestą į Rasų kapines. Buvo pats vidurvasaris. Nuo liepos karščių pailsusioje, vasaros rūbais pasidabinusioje palydoje iš visų skyrėsi Vladas Abramavičius, kuris, nepaisydamas kaitros, bene vienintelis, išskyrus artimus gimines, buvo apsirengęs tamsia eilute, juodu kostiumu, taip derančiu prie taurios pagarbos veide. Eisena ėjo ilgai, gatvėmis, gatvelėmis, plieskiant akinančiai saulei, su šviesiais rūbais besiplaikstančia minia.

Liko atmintyje ir viena MA bibliotekos darbuotojų ekskursija po Lietuvą. Priešpiečio valandėlę ekskursijos dalyviai susėdo grupelėmis medžių žalumos pavėsyje atokvėpiui. Nusprendę laiko negaišti valgykloms, visi ėmėsi užkandžiauti. Mes, kai kurie dar visai jauni, žinoma, apie užkandžius nė nebuvoime pagalvoję, skubėjome, nepasiėmėme. Jaunystė visada be rūpesčių! Vladas Abramavičius mus pastebėjo, priėjo ir ištiesė savo atsivežtų sumuštinį. Jie buvo skoningai paruošti, kruopščiai sudėlioti, gražiai įvynioti. Vienas kitas tuo nuoširdžiu pasiūlymu pasinaudojo. O aš, pasijutusi mokine, kuriai nederėjo iš mokytojo rankų tokias dovanas priiminėti, pasakiau, kad valgyti nenoriu. Bet, matyt, norėjau, nes iki šiol tuos sumuštinis matyte matau ir žinau, jog jie buvo skanūs. Puikios buvo ir vėlesnės vaišės: valgėme gardžius cepelinus, paruoštus paties vedėjo ir tuosyk pas jį gyvenusio mūsų bendradarbio Jono Vytulio, kai kartą Vladas Abramavičius pakvietė visą mūsų Rankraščių skyrių į savo namus.

Jis buvo jautrus grožiui. Labai mylėjo savo šeimą, ypač dukterį, kurią visada vadindavo Barbutė. Labai retomis atvirumo akimirkomis ją vis prisimindavo, nuolat gyveno jos rūpesčiais, jos dienų kaita. Bet vaikai suauga, išėina, tampa savarankiškais, turi savo talentus ir savo gabumus, tik tėvų meilė visada nori, kad jie ir toliau klausytų jų kaip vaikystėje ar eitų jų pėdsakais. Dabar vedėjas tikrai galėtų gėrėtis savo dukra akto-re, Klaipėdos universiteto Menų fakulteto dainavimo katedros vokalistų scenos kalbos dėstytoja Barbora Abramavičiūtė-Kaniaviene, anūku Eduardu, proanūke Adute. Jais visais, be abejo, labai didžiuotųsi.

Mūsų akyse Vladas Abramavičius atrodė stiprus ir nepalaužiamas. Pastaraisiais jo gyvenimo metais Rankraščių skyrių sudarė Stasė Paulauskienė, iš „Žinijos“ draugijos atėjusi dirbti Pranė Juodvalkienė, bibliotekininkas Jonas Vytulis, Onutė Česnulevičiūtė, Elena Treinienė ir aš. 1965 m., parašęs disertacijos apie Valerijoną Vrublevskį pirmąją redakciją, atidavė ją svarstyti. Po šio pirmojo jos svarstymo itin jautriai pergyveno, krintosi dėl kritinių pastabų, kurias priėmė ne kaip parašyto teksto, o kaip savo asmens kritiką. Kai po to kalbėjomės, niekaip negalėjau įtikinti, kad išsakytas kritines mintis tereikia tik įsidėmėti, kai ką iš naujo argumentuoti ar pakeisti, tekstą kai kur papildyti, gal tiksliau suformuluoti, pasvarstyti ir permąstyti. Bet jam rodėsi, kad tekstas tėra tik pretekstas jo asmenį įskaudinti.

Paskutinėmis jo darbo dienomis, tiksliau, ištisą savaitę, kada tik įeidavau į jo kabinetą, rasdavau jį sėdintį prie tuščio darbo stalo, jau be nuolatos ten sukrautų rankraščių, padėjusį rankas ant stalo ir mašliai žiūrintį pro langą. Tai pastebėjo ir mano bendradarbė Onutė Česnulevičiūtė. Abi, taip neiprastai jį užklupdavusios ir vis dažniau tokioje pozoje atrasdavusios, ėmėm žaismingai tarpusavyje juokauti, kuždėtis, kad gal ir mums reiktų pasekti vedėjo pavyzdžiu, atsikvėpti ir, visus darbus šalin atidėjus, bent pusdienį nieko nebedaryti. Toks neiprastas, toks gluminantis buvo tas vaizdas! Niekas nenumanė, nenujautė žmogaus gyvenimo trapios trukmės.

Paskutinę jo darbo dieną, kai ji visai neatrodė paskutinė, buvau uždelsusi saugyklose ir jau ketinau išeiti. Tuomet atsivėrė durys ir įėjo vedėjas Vladas Abramavičius. Labai skubėjau – jaunystė visada skuba! Mačiau, kad jis rengiasi ilgesniam pokalbiui, bet juk darbo laikas jau buvo pasibaigęs! Pagalvojau, kad visa, ko reikės, jis rytoj darbo metu man galės ir išdėstyti. Jis pratarė: „Norėjau dar pasakyti...“, – bet nutilo pamatęs mano skubotumą ir paklausė: „Ar labai skubate?“ „Taip, skubu,“ – atsakiau ir maloniai atsisveikinau. O kitą dieną jo nebeliko. Jo gyvenimas nutrūko tragiškai, labai netikėtai. Paliko jis dar daug nebaigtų darbų, neįgyvendintų sumanymų. O man lyg spraga žiojėja tie neištarti sakiniai, kuriuos jam patariau atidėti rytdienai. Iki šiol tebekankina klausimas, kokias neišsakytas mintis jis išsinešė į nebūtį. O gal jas ištaręs jis būtų sušvelninęs savąją lemtį? Gal ją sušvelninti galėjo ir kitos aplinkos matmenys?

Jis taip ir liko mano atmintyje, kaip daug literatūrinių sumanymų savyje ugdes, subtilaus mandagumo, pasigėrėtinos inteligencijos, kūrybiško darbštumo pavyzdys.